

redistributiu demana una major integració, la conformació d'un cert demos.

La proposta de Van Parijs és fer front al doble desafiament «reforçant la significació lingüística de les fronteres, al mateix temps que en debilitem la importància socioeconòmica». I això val tant per al cas de Bèlgica com per al d'Europa. Bàsicament consisteix a respectar el principi de territorialitat lingüística; introduir reformes centralitzants-descentralitzants pel que fa al sistema impositiu –crear una caixa comuna i posteriorment emprendre una redistribució de recursos als territoris–; reformar el sistema electoral i crear circumscripcions transfrontereres a fi de centrar la votació en aspectes ideològics i no nacionals i, finalment, promoure un fòrum comú de discussió en la llengua que avui dia ja es pot considerar franca a Brussel·les i a Europa: l'anglès.

La proposta de fer de l'anglès la llengua franca d'Europa –i no solament d'Europa, sinó del món– es troba desenvolupada, de fet, en l'últim llibre que Van Parijs ha publicat, *Linguistic Justice for Europe and the World* (Oxford UP, 2012). Però ara no en podem considerar els detalls. Amb el que hem dit confiem que hàgim demostrat que els plantejaments i les propostes de Van Parijs són provocatius i que fan pensar. Que hàgim obert la gana de llegir-ne més, vaja. □

Beatus ille?

Assumpta Castillo

Ultralocalisme. D'allò local a l'universal

Òscar Jané i Xavier Serra (eds.)

176 pp., 2013, Catarroja-Figueres-Perpinyà, Afers (Mirmanda, 3)

El setembre de 2013, José Álvarez Junco escrivia a *El País* un article titulat «Historia de dos ciudades» en què pretenia afegir un nou element d'anàlisi sobre l'auge independentista a Catalunya: el de la disputa urbana entre els pols madrileny i barceloní. L'historiador hi exposava la centralitat en el temps dels nuclis urbans capitals a l'hora de definir els discursos nacionalitzadors i estendre'ls a la realitat fora ciutat, entenenent per la capital també l'elit socioeconòmica i cultural. El breu relat, no mancat de raons i realitats, amaga en el seu reduccionisme, col·locant amb encert i sense massa complexitat unes peces rere les altres, una teleologia que duu inequívocament a l'actual estat de coses, quan novament l'elit cultural i social de la capital ens ha reduït presumptament a les rodalies (o perifèries?), a mers receptors i subjectes passius a l'espera de directrius culturals i polítiques. Parlant en plata, *ara ens han fet ser*, a molts, independentistes.¹ Amb aquesta sentència no només se sotmet la (sí, podem dir-ho així) *perifèria* –perifèria geogràfica, social (humana!)– a la capital geogràfica, social, humana, sinó que es col·loca novament una estricta frontera, delimitada i estanca, entre aquesta mena de realitats a part: la capital, lligada al seu torn a un pla estatal o nacional (per més

complex que aquest resulti) i el pla local, en tot subordinat, receptor passiu.

En realitat, l'arcàdia tancada sobre si mateixa que l'Òscar Jané jutja insostenible avui dia en la introducció d'*Ultralocalisme. D'allò local a l'universal*, un llibre a divuit mans publicat per l'editorial Afers, no és ni tan sols segurament una realitat o idea en el passat, sinó que per més limitats que es projectin aquests temps pretèrits mai no van ser així. Els relats que ho pretenen, que no en són pocs i són canònics, deformats al gust d'aquells qui han posat segell i firma al progrés tal-com-és, ara sí, de mentalitat urbana i liberal, han amagat la secular connexió entre pobles, entre pobles i ciutats –i a la inversa–, entre comarques, i mal que pesi, entre fronteres, des de sempre, i com reflecteixen les veus que atresora el llibre. Als antípodes d'aquesta interconnexió, i amb afinada «mala llet», Jané parla del «cosmopaletisme» que ens ha fet renegar del pla local per a no ser acusats de provinçianisme –en allò que s'ha beatificat com la sacrosanta superació de tots els *ismes*–, o de mirar-nos excessivament el melic.

Però el que fa que l'urbs entri en els circuits més *cool*, on es parla així, en anglès; o el que ens erigeix com a cultura de portes obertes, de falsa universalitat que ha reterritorialitzat el propi espai amb allò que fa més bonic d'altres països que no sabríem ubicar en un mapa; allò que ha fet de Barcelona una ciutat com moltes altres, franquícies que imiten l'autenticitat exòtica i una falsa espontaneïtat mediterrània, d'anunci, mentre s'hi coacciona tota expressió quotidiana –i vertaderament espontània–, com penjar la roba als balcons, en una espècie de maniobra de profilaxi urbana, té més transcendència. Tot plegat va a l'ensens d'una maniobra de llarga trajectòria, un

model de buidatge progressiu al pla local, als municipis, de capacitat d'acció i decisió, per a convertir-lo gairebé en mera figura gestora, i amb això condemnar al distanciament els àmbits de participació i les comunitats, les persones.

Situar l'espai local al centre de l'enfocament és doncs una opció que explicita una determinada manera d'entendre el món, sense exagerar. No passa així quan, massa sovint, allò local ens remet a publicacions editorials de factura descriptiva, com si aquest pla, en lloc de ser un filtre i contenir una intencionalitat que al seu torn es relaciona de manera inequívoca amb la universalitat, fos un mer marc «verge» on un autor o autora explica què hi passa perquè encara ningú ho ha fet, sigui aquí o sigui allà, –que això rai, se'n desprèn. Molt altrament, els relats que presenta aquest llibre són *ultralocals*, s'expliquen *a través i per* cada un d'aquests marcs, i són alhora definitivament universals. De fet, si no hi ha aquest camí d'anada i tornada, el relat esdevé més anecdòtic que rellevant, més addicional que interessant. Ens cenyim encara a categories i fronteres estanques en la realitat per a fer-nos-la comprensible, i arriba un punt en què les categories estanques queden obsoletes i basteixen fronteres que fragmenten el coneixement i el fan a última hora inservible. És el que passa quan categoritzem entorn a certs períodes històrics –i no només etapes, sinó conflictes, fenòmens diversos– que van des d'aquí fins allà; i és el que fem quan apuntem certes fronteres que van d'aquí fins allà, sigui entre pobles, entre capitals i perifèries o entre regions.

A voltes la diferenciació no és tan innocent, únicament per a fer aquest camí d'anada i aprehendre aquesta realitat, sinó que pretén afirmar certs llindars amb vista

a establir models i categories socials; com les fronteres equívokes que Antoni Vives identifica en el llibre, a «Mallorca, frontera mediterrània d'Europa: de l'alteritat turística a l'ambivalència identitària», en els discursos des de l'alteritat dels viatgers a l'illa, traçant murs entre camp i ciutat, o entre el Mediterrani i l'Europa «civilitzada»; aquell binomi que d'altra banda semblava trencar el pensament filosòfic de Joan Borrell, com reclama Jacques Rancière en «El pensament del no-retorn». Un discurs de barrera entre allò arcaic o modern, entre allò civilitzat o bé salvatge (per «bo» que sigui), i que d'altra banda ha creat escola, com en el cèlebre cas, només per citar-ne un, dels *Rebels primitius* de Hobsbawm.² D'altra banda, les fronteres existents i imposades sols admeten una funció administrativa, que no humana o cultural, com recull Enric Pujol a «Iniciació al mite de Figueres», quan para esment en la relació entre les comarques empordaneses –dividides avui, per cert, en dues– i la veïna Catalunya Nord, o Carla González quan adverteix, a «Fent ultralocalisme des de la xarxa: l'exemple dels diaris digitals valencians», que en els continguts d'internet els espais no es regeixen precisament per aquestes fronteres geogràfiques i sí en canvi, per una espontaneïtat molt més acord al mapa de les comunitats lingüístiques. Si és així i si, no obstant, seguim fixant espais estancs, com reduir allò local exclusivament al focus de la pròpia comunitat i rodalies? Els vinyataires de Trullars, al Rosselló, tenien uns quants referents, segons explica Eric Forcada a «Del regionalisme al nacionalisme: de la revolta dels vinyataires de Trullars a Prat de la Riba (1902)», Barcelona i els llunyans bòers; de veres sabien que existien aquests darrers? Les corretges de transmissió de les migracions –migracions humanes, d'idees,

de militàncies, culturals, etcètera– en espais de transició, fronterers (com a Figueres), o en espais de transició no fronterers (depèn sempre d'on fixem les fronteres), per mitjà de trajectòries personals –les anades i les vingudes–, les coneixences, la premsa (o la xarxa!) són elements indispensables per a l'encaix d'allò local que esdevé, com insisteixen els autors, global. Al seu torn, totes aquestes recepcions d'allò «global» passaran pel filtre d'allò local, i per aquelles percepcions personals, que depenen de qui les emet i de qui les rep. En tot allò sobreposat romandrà sempre un racó de pensament local, com a Mallorca quan l'església ha de projectar forçosament, en el seu afany de creació identitària, un model sincrètic que passava per la preeminència del marc interlocal de l'illa; o perquè, malgrat tot, com testimonia el treball de Carla González, les persones segueixen volent saber què passa al seu voltant immediat; o bé perquè la memòria es trasllada al punt de partida i origen amb facilitat i insistència, com llegeix Pauïl Limorti en Azorín a «Un grapat d'atmeles tendrals: Azorín ultralocal».

En els plans local, comarcal fins i tot, regional, nacional i estatal, existeix un joc d'identitats que transcorre per viaranys no unidireccionals ni unívocs. Per més sobrer que sembli indicar-ho, no ho sembla tant en contrast amb els discursos que sancionen el *progrés*, la modernitat, amb una esbiaixada interpretació de la globalització, que entronitza les grans unions continentals, estatals –que són unions *de facto*, no de voluntat– i sentència tot allò que, per dessota, no sigui una expressió delegada d'aquests espais centralitzats. Potser cal recordar, com ho fa Eric Forcada, que els conflictes fronterers, les redefinicions territorials que afecten tots aquests plans que esmentava

—des del *local* a l'estatal o continental— són fruit precisament d'aquesta modernitat. Nogensmenys, la crisi d'aquesta modernitat des de finals del XIX fins ben entrat el XX, o com podem palesar en l'actual, incorpora les masses i les seves ocupacions dels espais públic i de participació —en casos *tan locals* com els que relata el mateix Forcada a Trullars—, aspecte que redefinirà sempre i per força aquell primer espai, el més proper a les persones. Els marcs propiciatoris o de crisi que ens han brindat aquests temps moderns suposaran canvis substancials en l'entramat territorial i la seva concepció. Com en el cas que planteja Andreu Balent a «Alfons Mias (1903-1950). El fundador de *Nostra Terra* durant la Segona Guerra Mundial», sobre la Segona Guerra Mundial i l'arribada de Pétain al poder, que suposen per a Alfons Mias una possible esperança per al seu pensament regional, aquella «França Nova» que esperava, descentralitzada; d'altra banda, altres efectes moderns, com l'arribada dels mitjans de transport situen certes ciutats en el mapa, com va ser el cas de Figueres, per bé que concebuts amb una mentalitat liberal centralitzadora, n'han defenestrat moltes altres i les han condemnat a un incessant sagnat demogràfic a la recerca de noves oportunitats, com exemplifica el cas d'Azorín a Mondòver. De fet, encara quan aquest procés de redefinició territorial es fa per oposició a aquest progrés imposat i selectiu, hi haurà, i precisament arran d'això, un fort qüestionament de les fronteres existents, com plantegen des de Trullars mateix, o en altres realitats per oposició, com és l'espai mallorquí, on a més de la pròpia identitat definida en termes d'alteritat es posa sobre la taula el debat sobre un «progrés» d'una o altra factura. Com explica Vives, la realitat insular és,

de fet, a aquest efecte, de difícil encaix en els processos nacionalitzadors moderns, i l'oposició generada esdevé, per extensió, conseqüentment moderna (només fa falta fer un cop d'ull als darrers esdeveniments de protesta en els canvis de la toponímia insular, o davant l'intent d'homogeneïtzació espanyolitzadora en l'ensenyament). També a la xarxa, les xifres i conclusions de Carla González no admeten massa discussió entorn a si realment la modernitat transcorre per camins diametralment oposats als àmbits ultralocals.

I quan es parla d'identitats en joc és inevitable parlar també de projectes, de visions sobre una mateixa cosa, un mateix lloc; també de la transmissió d'un discurs proactiu del que *hauria de ser* el lloc, la cosa, establint en si mateix aquest model un mecanisme d'inclusió i exclusió. En el cas local, aquests discursos sovint, si no sempre, dibuixen a petita escala, en l'espai proper als homes i les dones, el que ha de succeir en el curs dels esdeveniments generals. Així, Figueres era la ciutat progressista i republicana on efectivament va quallar aquest ideari que prefigurava el que per a una quantitat notable de persones havia de ser l'esdevenidor. A Trullars, les autoritats i mitjans francesos intentaven deslegitimar el que ocorria a la localitat, una reivindicació que adquiria caires de sedició territorial responnent a una realitat social desfavorable que reclamava un nou marc de relacions; a Mallorca es proposaven múltiples identitats en el temps, des del seu lligam indestriable amb el catolicisme fins al referent etnogràfic alternatiu per part de noves generacions de joves amb estudis; coneixem també de passada, per Rancièra, l'intent de fugida endavant bretó i occità a les «decepcions proletàries»; i llegim en

aquest mateix sentit proactiu la implícita relació de la identitat nord-catalana amb la fe catòlica que proposava Mias. Però les tradicions, litúrgia i mites mobilitzadors són creats i recreats, desfets i refets –re-significats– en funció de la comunitat, del poder, per nous agents, uns i altres, en el temps.³ Així, el cerimonial cívic i laic de la Figueres republicana va canviar de signe amb el temps; o certs òrgans de premsa rossellonesos que pretenien recrear la Renaixença catalana al nord i estendre-la al poble convivia amb la identitat i els mites mobilitzadors –els llunyans bòers– que els pagesos petits propietaris de Trullars definien davant les seues problemàtiques; o veiem com, endavant, la figura d'Alfons Mias va ser rehabilitada prescindint del seu possible nexa amb la França de Vichy i els alemanys, concedint-li l'altura de màrtir pel seu catalanisme en mans del jacobinisme francès de després de la guerra. Mites, per tant, sovint absorbits també per les institucions –«institucionalitzats»–, o represos en funció del missatge que es vol emetre, com feia la *La Veu de Catalunya* en transcriure sense canviar ni una coma la carta dels vinyataires de Trullars que prefigurava una possible independència catalana amb el nord no escapçat.

Més enllà dels discursos col·lectius, potser és l'era postmoderna, o la simple inèrcia dels fets, el que ha fet subratllar precisament en tot això el relat personal, el mosaic de casos, de subjectivitats, de fragments que expliquen en reduïda mesura parts de realitats inevitablement compartides. Els relats del llibre en són un clar exemple, i la tasca un repte. La història social hauria d'integrar –i pretén des de fa un temps de fer-ho– aquests relats fragmentaris i alhora globals, ja que sense

els individus i les mirades ens manquen corretges de transmissió, experiències i filtres que se sumen a certs relats que es pretenien acabats, perfectes. Així ho fan les relacions entre individus, propicien el contacte del nouvingut amb una realitat difícilment penetrable des de fora, com li va passar a Glick i esposa Xavier Serra a «Thomas F. Glick, una història americana», i distingim en el resultat del sincretisme cultural i lingüístic d'Azorín. També és aquest pla subjectiu el que Borrell identifica en la figura epifànica de l'artista i ens subratlla Ranciè; el que advertim en el relat sobre Restany en Forcada, a «Restany, un esbós biogràfic estrany per a una visió d'art total»; o en les coneixences i atzaroses relacions d'Alfons Mias i el seu grup a Paladà.

En cada relat, en cada una idea de les exposades, roman de fons una remor persistent: la de la recerca d'un reduït lloc al món, com un pedaç; allò que cercava el protagonista de *La lluna i les fogueres* de Pavese en un viatge de retorn a les seves arrels «para que su carne tenga sentido y dure más que un triste cambio de estación».⁴ Escau al personatge –a Azorín, o a Restany, o a d'altres– allò de «roda al món i torna al Born» (a València, el «rode per on rode, a parar a Albaida» encara se'ns fa més ultralocal, si es vol). Cert és que vivim en una comunitat d'homes –i dones– exiliats, com apuntava Joan Borrell, que potser ha estat sempre així, i que aquesta migració constant, aquest nomadisme correcte, oportú i assimilable és quelcom que queda gravat en nosaltres, com el mateix origen. Però això no obstant, segurament cal parlar també d'allò que Antoni Vives anomena «desig de subjecció», col·lectiva o personal; potser existeix en el fons un desig de trobar on pertanyem, i més enllà del fet estrictament material, allò que

ens pertany. D'altra banda, segurament no deixem mai d'explicar-nos.

Un o una es pot acostar al llibre *Ultralocalisme. D'allò local a l'universal* per l'interès del que proposa; un interès que, deia, sense exagerar, respon a una manera d'entendre el món. Tanmateix, un o una pot alhora témer que el resultat sigui un mosaic inconnex de relats, cadascun de diferent *manufactura*, sobre aspectes disperss, temporalment i temàtica, amb el simple nexa d'unió de la centralitat d'allò local en el discurs. Ho escric perquè jo mateixa ho temia fins a cert punt, ja que les setze mans que ordeixen els relats del llibre després d'una molt breu nota introductòria actuen per si mateixes, sense intermediaris, i sense explicacions. Ara, amb la lectura a l'esquena, afirmo rotundament que no, si és que no ho havia afirmat en les línies anteriors com pretenia, i que això no feia falta: el llibre és connex, explícit fins i tot en allò implícit, i necessari per tot el que ha estat dit.

Cal fer només un darrer apunt que els editors evidentment no desconeixen: només ens hi manca la Franja. Sí, jo també torno al born. □

De natura d'anguila

Carles Cabrera

La cara fosca de la cultura catalana. La col·laboració amb el feixisme i la dictadura franquista

Jordi Larios (ed.)

400 pp., 2014, Palma, Leonard Muntaner

És prou sabut que el «problema català» fou una de les banderes que hissà el bàndol insurrecte en alçar-se contra el govern legítim de la Segona República amb la promesa de liquidar-lo d'una vegada per sempre. Mentrestant, Europa es veia seduïda, polaritzada i aviat esqueixada pel comunisme d'un extrem i el feixisme de l'altre. En aquesta tessitura de feixisme, franquisme i anticatalanisme, la minoria d'artistes i intel·lectuals que romangueren al país després de la contesa bèl·lica del 1936-39 es veieren obligats a posicionar-se sense que s'admetessin cap casta de titubejos ni mitges tintes —encara que en el fons, com veurem, se'n produïren alguns. El volum que acaba d'estampar l'editorial Leonard Muntaner, en aquest sentit, aplega una tria de les ponències presentades al congrés *The Dark Side of Catalan Culture: Far-Right Ideologies in the Work of 20th-Century Catalan Artists and Writers* celebrat els dies 4 i 5 de juliol del 2008 a Londres i organitzat pel Centre for Catalan Studies de la Universitat Queen Mary de la capital britànica amb el suport de l'Institut Ramon Llull.

1. José Álvarez Junco, «Historia de dos ciudades», *El País*, 29 de setembre de 2013, p. 4. http://elpais.com/elpais/2013/09/27/opinion/1380297036_217736.html [consulta: 29 de setembre del 2013].
2. Eric J. Hobsbawm: *Rebeldes primitivos. Estudio sobre las formas arcaicas de los movimientos sociales en los siglos XIX y XX*, Barcelona, Ariel, 1968 [1959].
3. Sobre la creació de la tradició en la comunitat local, una font interessant en René König: *Sociología de la comunidad local*, Madrid, Euramérica, 1971 [1958].
4. Cesare Pavese: *La luna y las hogueras*, València, Pre-Textos, 2008 [1950], cita de la p. 9.